

Documents d'avaluació 5

G CONSELLERIA
O EDUCACIÓ
I I UNIVERSITAT
B INSTITUT AVALUACIÓ
I QUALITAT
SISTEMA EDUCATIU

BONES PRÀCTIQUES PER COMBATRE L'ABSENTISME ESCOLAR EN ELS CENTRES DE SECUNDÀRIA DE LES ILLES BALEARS

Novembre
2017

Introducció

L'absentisme escolar és una problemàtica on intervenen aspectes personals, familiars, escolars, comunitaris i socioeconòmics. Per combatre'l, els centres de Balears disposen d'un protocol amb les instruccions per al seu tractament facilitat per la Conselleria d'Educació: "*Tractament de l'absentisme escolar*" (Direcció General d'Innovació i Comunitat Educativa; Servei d'Atenció a la Diversitat).

L'objectiu general de l'informe és estudiar les bones pràctiques en combatre l'absentisme escolar en centres de secundària seleccionats pels seus baixos índexs d'absentisme.

Els objectius específics són: estudiar el protocol d'absentisme i la seva aplicació als centres; estudiar els documents de centre i com fan referència a l'absentisme; estudiar el treball preventiu i els programes de suport; així com les relacions família-escola i el treball en xarxa en relació a l'absentisme.

1. Característiques de la investigació

Els centres seleccionats són aquells que, tot i estar a zones poblacionals on podria haver més risc social, presenten baixos índexs d'absentisme. Es fa una selecció de centres

també atenent a criteris de representativitat territorial i que inclogui el conjunt de les Balears.

La metodologia és qualitativa, concretament d'anàlisi de contingut, amb el programa NVIVO11, amb 42 entrevistes entre equips directius, orientadors i tutors d'11 centres diferents. Les preguntes del guió de les entrevistes estructuren les categories prèvies, mentre que aquelles informacions que van més enllà de les preguntes plantejades al guió, es recullen com a categories emergents. Tot plegat es porta a terme utilitzant la triangulació metodològica, contrastant la informació aportada per equips directius, orientadors i tutors. Els principals resultats apunten a una adequada adaptació del protocol i actuació contra l'absentisme en els centres i, alhora, a una necessitat de major treball amb les famílies.

2. L'absentisme escolar: fenomen multidimensional, també en el seu tractament.

1

L'absentisme és una problemàtica escolar relacionada amb altres situacions de dificultat de l'alumnat de secundària, com ara la repetició de curs o el fracàs escolar. Els casos d'absentisme i de repetició són acumulatius al llarg de l'ensenyament obligatori, però, quan els joves fan els setze anys, poden desvincular-se definitivament del sistema educatiu (Cañellas et al., 2016). Un element que augmenta la vulnerabilitat en aquestes situacions de baix rendiment i repetició, és la tendència a afectar a joves que compten amb dificultats relacionades amb la seva procedència i situació familiar. De fet, la mesura de repetició s'aplica majoritàriament a alumnat immigrant i de classes socials desafavorides, la qual cosa fa que sigui un element desequilibrant de l'equitat del sistema (IAQSE, 2017).

L'absentisme és un fenomen complex, variable, heterogeni i multidimensional (García, 2007; Oliver i Pascual, 2008; Salvà, 2011; Amer, 2013) que respon a diferents condicionants socials davant els quals l'alumnat pot respondre de forma diferent en funció de les seves característiques personals.

– El trencament escolar parcial per part de l'alumnat matriculat que manté un nivell d'assistència irregular, amb faltes injustificades, tot i que sol ser habitual la justificació de les mateixes per part d'algunes famílies.

– Molt freqüentment, la irregularitat de l'assistència a classe s'explica per condicionats sociofamiliars com són la falta de supervisió parental, canvis residencials motivats per la feina, o circumstàncies específiques, com els viatges durant el curs escolar (Cañellas et al., 2016).

Darrera la desmotivació, el rebuig i desinterès cap a l'escola (Willis, 1988) hi trobam diferents tipus de condicionants: sociofamiliars, personals, comunitaris i de la pròpia escola, entre d'altres. En les trajectòries educatives en risc d'absentisme, l'escola pot actuar més o menys com a factor de protecció, en funció de les mesures de prevenció, intervenció i seguiment que es prenen.

CONTROL de ASISTENCIA SECUNDARIA

MAESTRO/A		MÉS		CRITERIOS			Asistencias Justificadas	Retrasos																															
GRUPO	CURSO	SEPTIEMBRE		(J) JUSTIFICADAS	(I) INJUSTIFICADAS	(R) RETRASOS																																	
ALUMNOS/AS		DÍAS																																					
Nº		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31							
1																																							
2																																							
3																																							
4																																							
5																																							
6																																							
7																																							
8																																							
9																																							
10																																							
11																																							
12																																							
13																																							
14																																							
15																																							
16																																							
17																																							
18																																							
19																																							
20																																							
21																																							
22																																							
23																																							
24																																							
25																																							
26																																							
27																																							
28																																							
29																																							
30																																							
31																																							
		TOTALES																																					

3. El protocol d'absentisme

Tant les lleis educatives com les específiques d'atenció a la infància i l'adolescència regulen el dret a l'escolarització fins als 16 anys, i confirmen l'obligatorietat de l'assistència dels menors a l'escola, siguin quines siguin les seves circumstàncies sociofamiliars.

La Llei 17/2006, de l'atenció i dels drets de la infància i l'adolescència de les Illes Balears, reconeix que tots els menors d'edat tenen dret (i obligació) a l'educació i, en cas que es trobin en situació de vulnerabilitat han de rebre una atenció preferent. La Llei 26/2015 (amb la modificació de la Llei 17/2006), amplia el marge d'actuació dels serveis socials quan hi hagi manca d'escolarització o falta d'assistència continuada. El dret i deure de l'educació és regulat per la Instrucció 2/2015, la qual defineix les actuacions quant a la prevenció i intervenció en l'absentisme escolar.

Les instruccions per al tractament de l'absentisme de la Conselleria d'Educació classifiquen l'absentisme d'acord amb el percentatge de faltes no justificades: puntual o esporàdic (fins a 24 sessions lectives amb falta no justificada al mes), intermitent (més de 24 sessions al mes), intens o crònic (alumnat que falta més de 60 sessions al mes).

Aquest protocol estableix un itinerari que cal seguir en els casos d'absentisme: detecció, classificació, entrevistes, reunions, derivacions, etc. A part de l'articulació dels mecanismes d'intervenció, la instrucció també contempla mesures preventives.

posar en pràctica en casos d'absentisme crònic" (Orientadora Institut 14).

- El Pla d'Acolliment Lingüístic i Cultural (PALIC) se cita en el sentit de vincular des del primer moment amb el centre escolar a través d'un referent i amb coordinació amb el seu tutor per tal que l'alumne nouvingut es senti integrat.

Quant a comissions, destaquen la importància de la coordinació "*Dentro de la comisión de convivencia ya metemos la comisión de absentismo, se hacen muchas reuniones con Servicios Sociales. Tenemos muy buena relación tanto con Servicios Sociales como con el policía tutor*" (Cap d'Estudis Institut 3) ; tot i que en molts de centres no es disposa d'aquesta comissió i es supleix amb reunions de tutors setmanals i/o reunions amb xarxa amb serveis socials i/o policia tutor. Sovint s'entén que no hi ha necessitat de crear-la/ mantenir-la perquè les reunions setmanals de tutors funcionen; excepte quan són casos greus.

5.2. Protocol d'absentisme

En general, els centres tenen integrat el protocol dins la dinàmica del centre. Tots tenen molt clar quin és el seu rol (tutor, orientador, cap d'estudis i directors) seguint

el protocol. Al demanar per totes les fases per separat, no hi ha incongruències respecte al que diu el protocol que s'ha de fer i el que fan els centres; a més, integren el protocol no sols com a full de ruta sinó també dins els documents del centre o al quadern de tutoria. Generalment s'empra el GESTIB, tot i que alguns professors mantenen el registre en paper; en aquests casos, sempre hi ha un mecanisme, el que cada centre troba que és més àgil, per a incorporar les dades al GESTIB. Es valora positivament que les famílies ho puguin emprar.

La coordinació en aquest sentit és bàsica: "*És per això que ha de ser una resposta també conjunta perquè no és el problema d'una persona, és entre persones.*" (Orientador Institut 9) per això alguns centres treballen a partir del coordinador (de cicle o de nivell) "*El coordinador saca las faltas y habla con el tutor y miran cuantas faltas tiene y nos ponemos de acuerdo*" (Cap d'Estudis Institut 4) "*Aleshores ho fa tot el coordinador de nivell, és a dir tenim un coordinador de primer i segon d'ESO i una de les tasques és aquesta*" (Cap d'Estudis Institut 7). Aquestes reunions són bàsiques, ja que tots tenen incorporat que el primer contacte amb la família el fa el tutor.

Els casos identificats com a absentisme intermitent es deriven generalment a través d'orientació a recursos comunitaris: Serveis Socials, policia tutor,... "*S'actua segons protocol*" (Orientadora Institut 8).

Per als pocs casos detectats com a absentisme crònic, sí que sembla que manquen eines:

Si són alumnes d'absentisme crònic que hem tengut en llista, però que realment fa mesos i mesos que no sabem res d'ells, que els hem

enviat cartes, que hem fet tot lo que havíem de fer i no han vingut, ho comunicam tot d'una i nosaltres ja no podem fer res més perquè és que no tenim eines (Tutora Institut 9).

És a dir, que tot i mantenir actuacions de forma setmanal, pocs són els resultats positius que n'extreuen. El mateix es comenta amb els casos que han derivat a Fiscalia o, en alguns casos, al Servei de Protecció de Menors:

Jo crec que l'absentisme aquest és el gran buit que tenim... i... la distància que hi ha entre el primer nivell, nosaltres i serveis socials, amb les nostres capacitats d'actuació que són molt poques (Orientadora Institut 7).

Aquesta, juntament amb un treball de prevenció, són les úniques propostes de millora que s'han detectat *“Me falta aquesta passa prèvia, per nosaltres absentisme és quan ja tenim el problema. Per mi és més prevenció que intervenció”* (Orientador Institut 1). S'entén la utilitat del protocol: *“Gràcies a això jo crec que no arribem als greus”* (Entrevista Tutor Institut 7).

5.3. La importància de la Prevenció

Els centres consultats destaquen la importància de treballar dia a dia, de forma individualitzada, amb metodologies com les pràctiques o cercles restauratius, grups cooperatius, treball per projectes, grups heterogenis i amb assessorament de l'Equip d'Orientació. Per treballar la motivació es destaquen tres eixos: (1) la tasca individualitzada a través del tutor; (2) accions destinades a sentir-se integrat dins el grup i (3) la coordinació amb les famílies. Per a mantenir la vinculació vers el centre

educatiu es mencionen tècniques d'estudi, cohesió de grup, motivació, conferències, xerrades, temàtiques que els tutors detecten que interessin, cotutories, agrupaments dins aula, suports, projectes que integren tot el centre (com ara exposicions coordinades i programades que elabora cada grup al llarg de curs escolar). També es considera clau:

- La transferència d'informació de primària a secundària, tant per part dels professors com dels primers contactes que ofereixen a les famílies des dels IES.
- La formació metodològica i didàctica del professorat *“Ara ens estam formant amb un curs de metodologies per projectes”* (Orientadora Institut 2).
- El suport del DO, la programació coordinada i adaptada reflectida al PAT (activitat de creació i manteniment de grups, treball amb emocions, o aquells temes que els tutors identifiquen com sexualitat, drogodependència, trastorns alimentaris...).

S'apunta també la importància d'obrir el centre a activitats (encara que siguin puntuals) realitzades per agents externs i la necessitat *“de tutories al primer cicle d'ESO, als primers grups d'ESO”* (Director Institut 7). Certament, es reclamen *més hores de tutoria*; treballar de forma conjunta amb la família i *“Sobretot, amb bona voluntat i ganes de fer feina”* (Director Institut 7).

Els centres també comenten les sessions d'avaluació que els marca el protocol d'anàlisi de resultats i les actuacions a fer quan un grup suspèn o quan la seva mitjana és inferior a la dels altres grups o trimestres anteriors.

5.4. Programes de suport

Cal també tenir present que la problemàtica de l'absentisme va més enllà dels instituts i per això cal la cooperació entre centres, famílies, serveis socials i agents comunitaris.

Els programes d'atenció a la diversitat poden constituir mesures preventives contra l'absentisme.

Referent al PISE-ALTER, es destaca que l'orientació pràctica del programa el converteix en un programa adient per a l'alumnat absentista, tot i que apunten els problemes de calendarització, en el sentit que no estan molt sincronitzats amb el calendari del curs acadèmic. A més, com a mancança, alguns entrevistats assenyalen que el dia a la setmana que l'alumne va al centre amb aquest tipus de programes, està molt deslligat de la resta d'alumnat.

En relació al PMAR, és un programa que s'aplica poc a alumnat amb un perfil absentista, possiblement vinculat al fet que hi ha una demanda prèvia de compromís amb el programa. En qualsevol cas, hi ha consens entre els entrevistats a considerar desencertat que no existeixi el PMAR a 4t d'ESO.

Referent a les accions pròpies portades des dels centres, es recullen propostes com programes d'educació emocional o programes d'hàbits de vida saludable. I, sobretot, en relació a l'alumnat amb risc d'absentisme es fan activitats d'hort a qualche centre entrevistat.

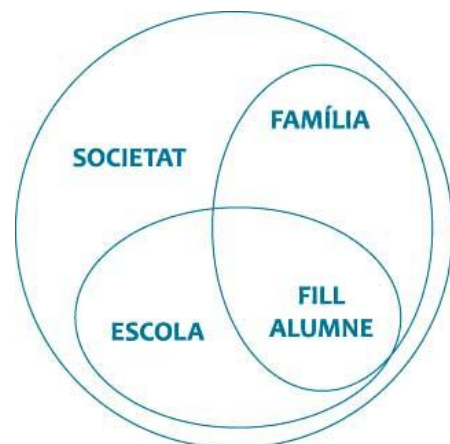
5.5 Les relacions família-escola

Les relacions família-escola han estat objecte d'estudi a les entrevistes. Quant a la comunicació de les famílies, el professorat cita les reunions periòdiques, especialment la

de principi de curs, i els canals específics de contacte i treball personalitzat quan hi ha situacions d'absentisme.

Un aspecte important per a prevenir i combatre l'absentisme són unes bones relacions família-escola. Per això, en les entrevistes es demana sobre els canals generals de comunicació amb les famílies, així com les vies per a la implicació de les famílies. Es parla de les reunions informatives, les dificultats d'assistència de les famílies a aquestes reunions, les entrevistes personalitzades i la utilització de canals com els correus electrònics. Es fa esment a les entrevistes que abans es podien enviar SMS als pares i això era un canal de comunicació àgil. Es comenta que la participació a ESO és més baixa que a Educació Primària. També s'apunta els diferents graus d'implicació de les famílies:

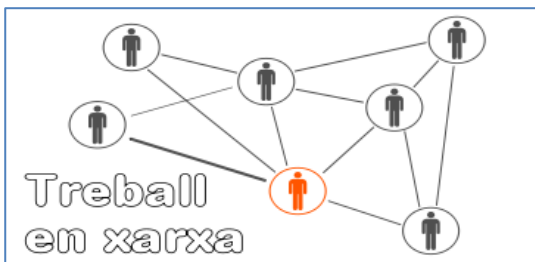
La implicació de les famílies és bona, el que passa és que generalment les famílies que s'impliquen són les famílies dels alumnes que van millor. Les famílies a les que ens costa més arribar són les dels nens que realment necessiten que la seva família s'impliqui més (Cap d'estudis Institut 3).

5.6. El treball en xarxa

El treball de prevenció i intervenció en l'àmbit de l'absentisme requereix del treball en xarxa entre centres educatius, serveis socials municipals i policies-tutors, entre d'altres. En conjunt, a les diferents entrevistes, es valora de manera positiva el funcionament en xarxa. S'assenyala que la comunicació amb els serveis socials municipals és bona. La coordinació amb el policia-tutor en general és molt ben considerada per la seva utilitat i implicació, tot i que en alguns pocs centres hi ha algunes queixes (relatives a la manca de col·laboració):

En el cas de Palma, se cita que no existeix la figura de policia-tutor. Pel que fa a Protecció de Menors i a Fiscalia, alguns professionals entrevistats també exposen que la coordinació amb aquests és molt més lenta i millorable.

Pel que fa a les propostes de millora de la coordinació, entenen que als serveis de Menors falten recursos. També tenen suggeriments en relació a serveis socials:

Que els serveis socials poguessin tenir més dedicació dins els centres. També és vera que no és per tot igual. Depèn del municipi en tindran. Que un dia per setmana poguessin estar dins l'institut. (Cap d'estudis Institut 5).

Conclusions

En conjunt, als centres estudiats el protocol funciona perquè d'alguna manera “*se'l fan seu*”. En altres paraules, l'adapten, sense perdre rigor, a la realitat dels seus instituts. És també important que a les reunions periòdiques dels tutors i orientadors el seguiment a l'absentisme i al risc d'absentisme formi part de l'agenda, d'aquesta manera ja s'està fent un treball preventiu.

Algunes recomanacions:

- Detectar els indicis de forma ràpida i quasi diària.
- Treballar de forma constant perquè no es converteixi en problema.
- Conèixer el protocol per part de tota la comunitat educativa.
- Sistematitzar la transferència d'informació entre etapes educatives.

Els entrevistats fan en conjunt un diagnòstic sobre fortaleses i debilitats. Referent a les fortaleses, volem subratllar com a bones pràctiques el seguiment del protocol, la comunicació amb l'alumnat, la tasca de prevenció, la implicació dels professionals i l'atenció personalitzada, la creació d'un ambient positiu, el seguiment dels casos, la feina amb famílies i el treball en xarxa.

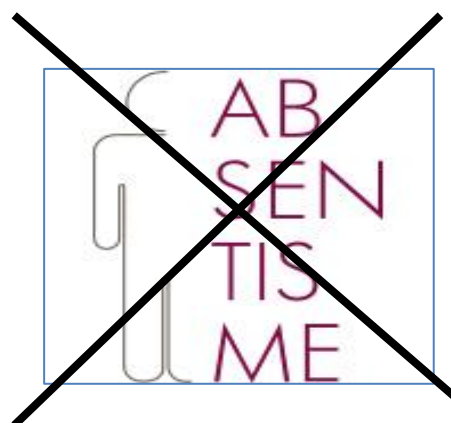
Pel que fa a les *debilitats*, cal insistir sobre el seguiment o control de les faltes, comptar amb més oferta formativa que fomenti la vinculació escolar i els adolescents, principalment de l'alumnat amb risc d'absentisme, millorar les eines per a treballar amb l'absentisme crònic, tenir cura de la supervisió i acompanyament quan l'alumnat ja té 16 anys, ampliar la formació dels professionals en treball preventiu, millorar la capacitat de comunicació i treball

amb les famílies més inaccessibles i amb més dificultats. A més, es destaca que els casos greus que requereixen un treball coordinat amb altres agents (Fiscalia, Menors,...) precisen de més pautes i una major definició i efectivitat, principalment en les primeres derivacions.

Quant a les implicacions pràctiques de la present recerca, les experiències recollides poden ser exportades a altres centres o almenys comparades. En aquest sentit, la intenció era identificar bones pràctiques que es puguin generalitzar.

Pel que fa les implicacions polítiques, l'avaluació qualitativa de les actuacions en absentisme en aquests centres serveix als responsables polítics per conèixer què està succeint: com s'estan implementant les instruccions (el protocol) d'absentisme i quins són els principals reptes.

El present informe presenta limitacions, principalment vinculades a la potencial desitjabilitat social en les respostes dels entrevistats. També haver fet l'enfocament amb centres amb baix nivell d'absentisme i bones pràctiques en aquest àmbit, ha deixat defora centres que estan fent bona feina en absentisme, tot i tenir nivells alts d'alumnat absentista.

Referències:

- AMER, J. (2013). L'abandonament escolar a les Illes Balears. Perspectiva de deu anys i estat de la qüestió. A: M. MARCH. (Ed.) *Anuari de l'Educació de les Illes Balears. 2013* (p. 480-496). Palma: UIB, Colonya Caixa Pollença.
- CAÑELLAS, B.; MOYÀ, P.; PASCUAL, B. i VIDAÑA, L. (2016) L'absentisme crònic a l'ESO de les Illes Balears: estat de la qüestió. A: C. ORTE. i L.BALLESTER (Eds.) *Anuari de l'Educació de les Illes Balears 2016.*(p. 218-236). Palma: UIB, Colonya Caixa Pollença.
- CONSELLERIA D'EDUCACIÓ I UNIVERSITAT (2016) *Tractament de l'absentisme escolar.* Palma: Conselleria d'Educació i Universitat. Direcció General d'Innovació i Comunitat Educativa. Servei d'Atenció a la Diversitat.
- GARCÍA, M. (2007) Claves para el análisis y la intervención contra el absentismo escolar. A: R.MERINO, i G.DE LA FUENTE. *Sociología para la intervención social y educativa* (p. 340-356). Madrid: Editorial Complutense.
- IAQSE (2017). *La repetició escolar.* En documents d'avaluació. Palma: Conselleria d'Educació i Universitat de les illes Balears. Direcció General de Planificació, Ordenació i Centres. Institut d'Avaluació i Qualitat del Sistema Educatiu (IAQSE).
- OLIVER, J. L. i PASCUAL, B. (2008). Abandonament escolar a les Illes Balears: anàlisi de tendències. A: M.MARCH (Ed.) *Anuari de l'Educació de les Illes Balears. 2013.* Palma: UIB, Colonya Caixa Pollença.
- SALVÀ MUT, F. (dir.) (2011). *Informe de investigación 1. Abandono escolar y retorno al sistema educativo en Baleares: historias de vida del alumnado en la Educación Permanente de Personas Adultas (EPA).* UIB: Departament de Pedagogia Aplicada i Psicologia de l'Educació, grup d'investigació Educación y Ciudadanía.
- WILLIS, P. (1988) *Aprendiendo a trabajar. Cómo los chicos de la clase obrera consiguen trabajos de clase obrera.* Madrid: Akal.

Edita:

Conselleria d'Educació i Universitat de les Illes Balears.
Direcció General de Planificació, Ordenació i Centres.
Institut d'Avaluació i Qualitat del Sistema Educatiu (IAQSE).

Col·lecció: Documents d'Avaluació

ISSN: 2531-1581

Autors:

Joan Amer, Marga Vives, Belén Pascual.
(Universitat de les Illes Balears)

**Institut
Avaluació
Qualitat
Sistema
Educatiu**